

UDK 159.9 : 7.01 : 711.4 =863

Andrej Pogačnik *

STALNE SLIKOVNE VREDNOTE URBANEGA IN KRAJINSKEGA OKOLJA

Ta temeljna raziskava¹ sodi tako na področje urbanizma kot tudi urbane psihologije. Omejena je bila na ugotavljanje vizualnih kvalitet mestnih vedut na osnovi fotoanketiranja. Rezultati intervjujev so bili soočeni z različnimi merljivimi ali vrednostnimi vsebinami panoram, iz česar naj bi izhajale določene zakonitosti, zakaj so ljudje z nekim mestnim prizorom zadovoljni in zakaj z drugim ne.

Uporabnost raziskave naj bi bila v tem, da urbanistično oblikujemo podobne ansamble, ki so se v zgodovini potrdili kot trajno lepi. Izognili naj bi se velikim napakam v načrtovanju in upoštevali znanstvena, objektivna merila o kvaliteti mestnih motivov. Zato smo raziskavi dali naslov "fotorobot" kot možno montažo, kolaž mestne panorame v bodočnosti.

Najpreje smo skrbno izbrali 48 diapozitivov panoram velemest² in 50

* Dr. arh., izr. prof. FAGG, VTOZD gradbeništvo in geodezija, Katedra za prostorsko planiranje, 61000 Ljubljana, Jamova 2, YU.

1 Rezultati raziskave so bili v obliki referata podani na svetovnem kongresu za aplikativno psihologijo v sekciji za urbano psihologijo (Jeruzalem, julija 1986)

2 Rio de Janeiro, Osaka, Skopje, Chicago, Muenchen, Tokyo, Mexico City, Kairo, Atene, Hong Kong, Philadelphia, Tbilisi, Nanjing, Pittsburgh, Ulan Bator, Singapur, Bogota, Paris, Tapioala-Helsinki, Sangai, Neapelj, Istanbul, Kyoto, New York, Beograd, Bangkok, Dunaj, Budimpešta, Alžir, London, Tunis, Edinburg. Stevilke na grafih pomenijo mesta v istem vrstnem redu kot so zapisana zgoraj. Npr. št. 3 pomeni panoramo Skopja.

diapozitivov srednje velikih ali manjših mest.¹ Posnetki so bili primerljivi, niti ekstremno neugodni niti izjemno lepi, iz najrazličnejših geografskih, kulturnih, etničnih, klimatskih, zgodovinskih in drugih okolij.

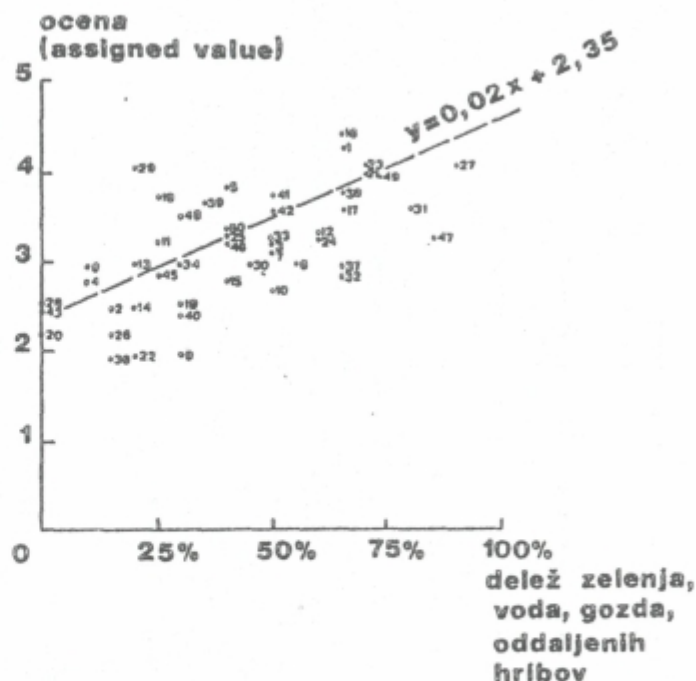
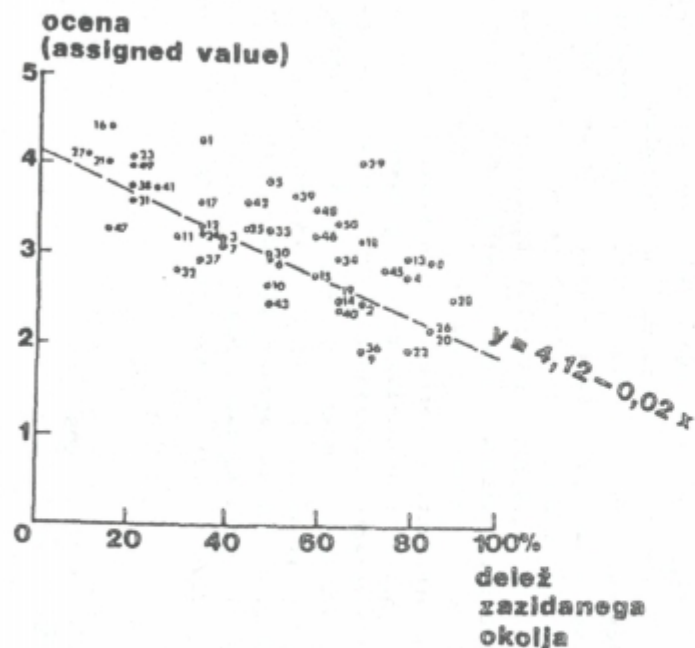
Diapozitive smo v času cca 1 minute predvajali manjši skupini (32) studentov, ki je izpolnjevala formular glede ocene lepote posnetka, vzrokov za ugajanje ali za neugoden vtis (skladnost z naravo, zadostnost zelenja, skladnost z zgodovinsko dediščino, živahnost, monotonost, idiličnost itd.). Združene rezultate ankete smo soočali z različnimi značilnostmi posnetka kot so:

- povprečna višina zgradb na diapozitivu;
- % diapozitiva, ki ga pokrivajo zgradbe (tudi ceste, pločniki...), zelenje (tudi gozd, drevje), vodne površine, oddaljene silhuete gora, hribovja;
- prisotnost zgodovinske dediščine;
- vidno-perceptivni in kompozicijski znaki (akcenti, globinska vodila, konture, robovi, simetrije, uokvirjenost itd.);
- posebne pomenske, simbolne in emotivne vrednote.

Skica 1

Sedaj je bilo možno iskati korelacije med ocenami posnetkov (od 0 do 5) in različnimi karakteristikami (etažnost, % zazidave ali zelenja, točkovanji glede vidno-percepcijskih znakov itd.).

¹ Po vrstnem redu so to bila Val d'Isere, Mullai Idris, Irkutsk, Cusco, Nordhemsund, Nairobi (predmestje), Granada, Velenje, Suhe Bator, Bursa, Pergamon, Marakeš, Izmir, Cannes, Pirej, Tasco, Meknes, Avignon, Jerusalem, Macchu Picchu, Las Palmas, Motorun, Tenerife, Vrsar, Cordoba, Nica, Sarajevo, Bern, Puno, Arles, Fes, Toledo, Tenerife, Playa des Americas - Canaria, Velenje, del Novega Beograda, Salzburg, Portorč, Primošten, Skofja Loka, Jajce, Mikonos, Carcassone, Taormina, Dubrovnik. Nekatera mesta so bila prikazana dvakrat na docela različnih posnetkih in ne zaporedoma.

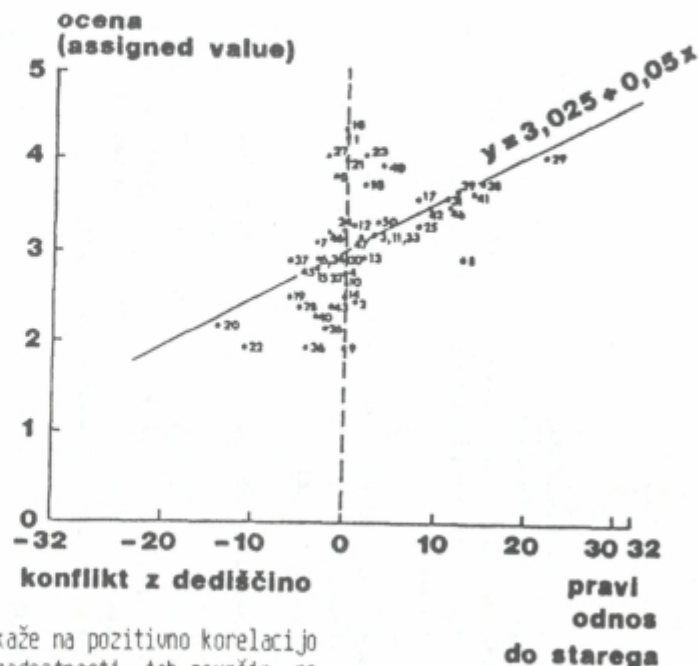
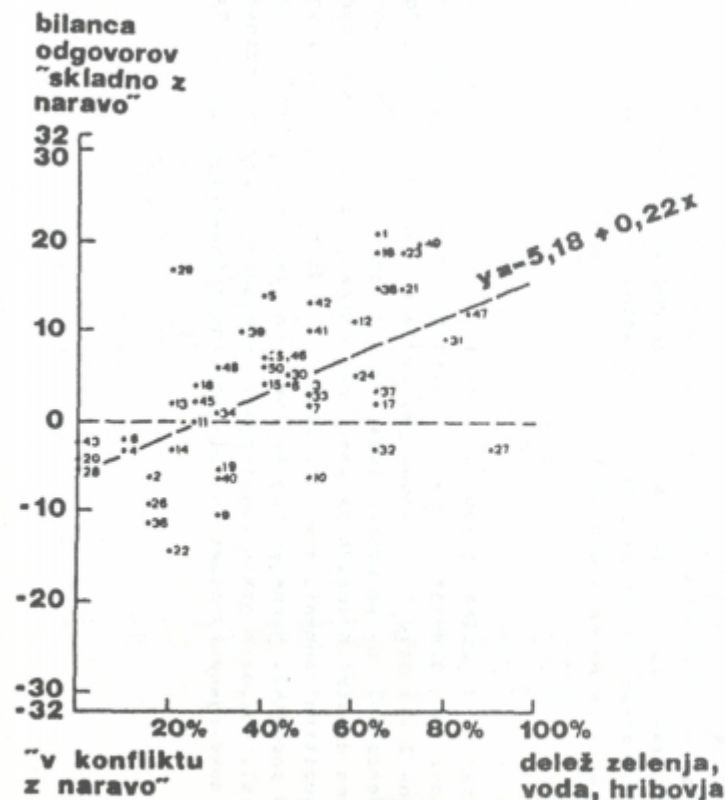
Dva primera iz analiz velemestnih panoram. Levi graf kaže negativno linearno korelacijo med % zazidave ter oceno. Desni graf kaže pozitivno linearno korelacijo med % zelenih površin ter oceno posnetka.

Zadržimo se kratko pri nekaterih soodvisnostih, ki kažejo močnejšo korelacijo. Za vele mestne panorame smo ugotovili:

čim večji je delež grajenih struktur na posnetku, nižja je ocena (= 0,69). čim višji so objekti, manjše je zadovoljstvo. čim več naravnih sestavin je na posnetku, lepši se zdi prizor - pri čemer pa pripomorejo tudi vodne površine in oddaljena pogorja. čim več različnih vsebin je na posnetku (zgradbe, zelenje, vode, hribi...), lepši je, bolj razgiban, zanimiv. Prisotnost zgodovinske dediščine pozitivno vpliva na lepoto scene; posebej pa je važno, da so novi ansamblji skladni s historičnimi (= 0,55). Kvalitetni pomeni in simboli dvigujejo vrednost panorami, vendar matematične zakonitosti ni bilo možno dokazati, kar velja tudi za razne druge sestevke merljivih in nemerljivih kvalitet slike.

Skica 2

Iz gornjega izhaja "fotorobot" najbolj ugodne kombinacije oziroma umetne vedute vele mesta. Delež zazidave naj v veduti ne bi presegal 50 % ali skupaj s cestami, ploščadmi 60 %. Povprečni gabarit naj bi bil do 5 nadzemskih etaž, največ pa do 10. Delež zelenic, visoke vegetacije in gozda naj bi bil vsaj 30 - 40 %, skupaj z oddaljenimi hribi in vodnimi površinami pa do 50 % (v nobenem primeru delež ne bi smel biti manjši od 25 % zelenja). V vidni sliki naj bo čim več (4 - 5) vsebinskih kod (zgradbe, ceste in ploščadi ali trgi, travniki ali parki, gozdovi ali drevje, vodne površine, oddaljeno hribovje). Vsebin ne sme biti manj od 3! Scena naj po možnosti vsebuje prvine zgodovinske arhitekture, vendar to ni absolutno nujno. Nujno pa je, da so z njo nove zgradbe skladne. Ali drugače - če so v sceni stare, vredne zgradbe, ne smejo biti v konfliktu z novimi stavbami, cestami ali drugimi gradnjami. Veduta naj bi imela čim več likovnih vrednot, po možnosti vsaj 2, optimalno pa nad 4. To zlasti pomeni, da bi se v sliki morala pojaviti vsaj po ena od sledečih značilnosti: vidni poudarek, konture - robovi, poti, globinska vodila - gradienti, horizonti, kompozicijske vrednosti -

Primeri grafov iz raziskave velemestnih panoram. Levi primer kaže na pozitivno korelacijo med deležem zelenih površin in bilanco odgovorov glede zadostnosti teh površin na posnetku. Desni primer kaže na odvisnost ocene posnetka od skladnosti pejzaža z zgodovinsko dediščino.

simetrija, antimetrija, kontrastnost, uokvirjenost slike (kombinacija vsaj 2 od teh značilnosti, optimalno nad 4). Če k temu dodamo še raznolikost, se mora število značilnosti povzpeti na 7 ali optimalno vsaj 8 in če prištejemo še prisotnost historične dediščine, na 8 oziroma 9.

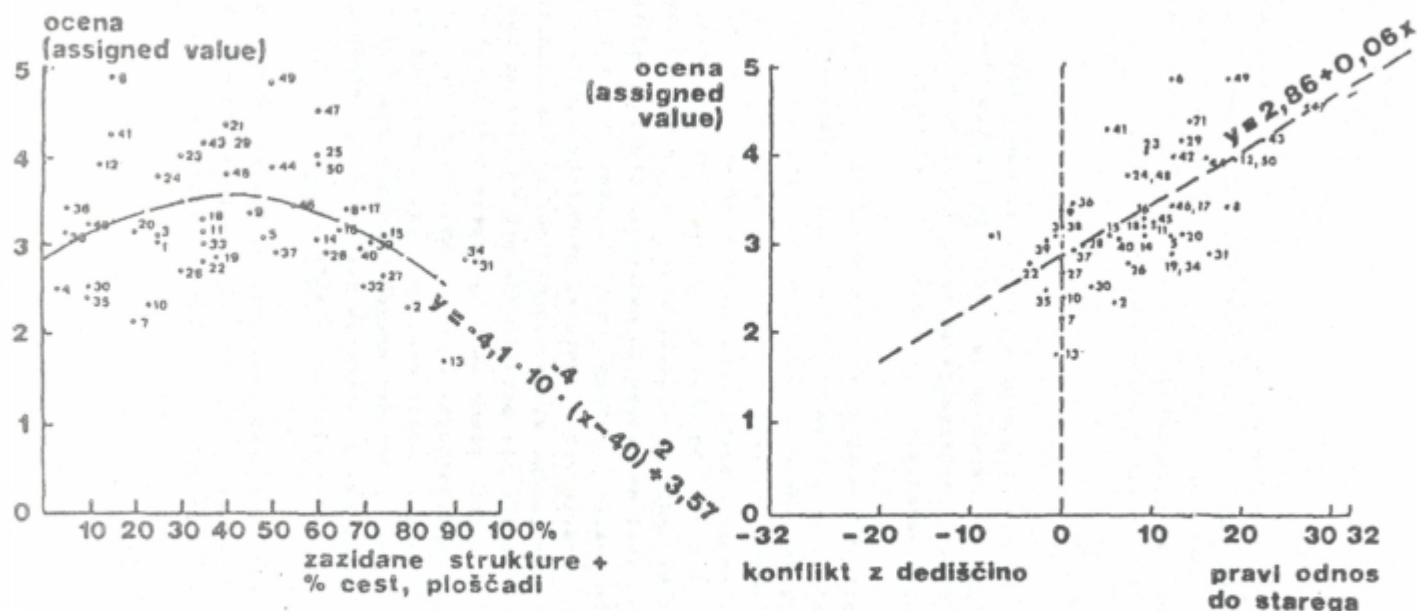
Pri analizah panoram srednje velikih in manjših mest numerične zakonitosti niso tako izrazite, čeprav so v principu podobne onim pri velemestih.

Šele obsejna pozidanost in zelo majhen delež zelenja na prizoru znižuje oceno. Pač pa je skladnost ali konfliktnost s historično dediščino nadvse pojasnjujoča variabla! Podobno kot pri velemestih pa razni poskusi sestevanja večih elementov slike raziskovalno niso bili uspešni. Vseeno pa lahko tudi v manjših mestih napravimo "fotorobota" - najbolj ugodno kombinacijo:

Zazidanih struktur v vizuri naj bi bilo do 50 %, s cestami in ploščadmi do 70 %; višinski gabarit naj ne bi povprečno presegal 4 nadstropja; delež zelenic, travnikov in gozda naj ne bi bil manjši od 20 %, nikakor pa ne pod 10 %. Vseh prirodnih prvin skupaj z vodnimi površinami in gorovji pa naj v sceni ne bi bilo manj od 40 %, nikakor pa ne manj kot 30 %.

Skica 3

V sceni naj bi se poleg zgradb in zelenja pojavljalo čim več vsebin (vodne površine, gorovja, ceste...), tako da bi bilo njih število vsaj 3 (ne 2 ali celo 1!). Ugodno je, če je v sceni prisotna zgodovinska dediščina, ni pa nujno. Toda, če je prisotna, tedaj mora biti odnos do starih zgradb skladen, harmoničen, spoštljiv! Jasno je, da pozitivni pomeni, simboli, metafore tudi pozitivno vplivajo na oceno posnetka. Posnetek naj bi imel čim več izrazitih perceptivnih ali kompozicijskih značilnosti (poudarek, rob, globinska vodila, uokvirjenost, simetrijo ali načrtno antimetrijo ipd.). Teh

Dva primera grafov iz analize srednje velikih in manjših mest. Levi kaže šibko nelinearno korelacijo (psevdofunkcijo) med deležem zazidave in oceno, z rahlo tendenco k optimumu med 30 - 60 % pozidanostjo scene. Desni primer kaže - podobno kot pri vele mestih - izrazito soodvisnost ocene in spoštljivega odnosa do historičnega izročila.

značilnosti naj ne bi bilo manj od 2 oziroma skupaj s historično dediščino (če ta je) manj od 3. Če prištejemo še "točke" za barvitost, svetilnost, pa naj vseh nastetih prvin ne bi bilo manj od 4. Skupaj s točkovanji za pestrost vsebin naj vseh nastetih elementov ne bi bilo manj od 8, nikakor pa ne manj od 6.

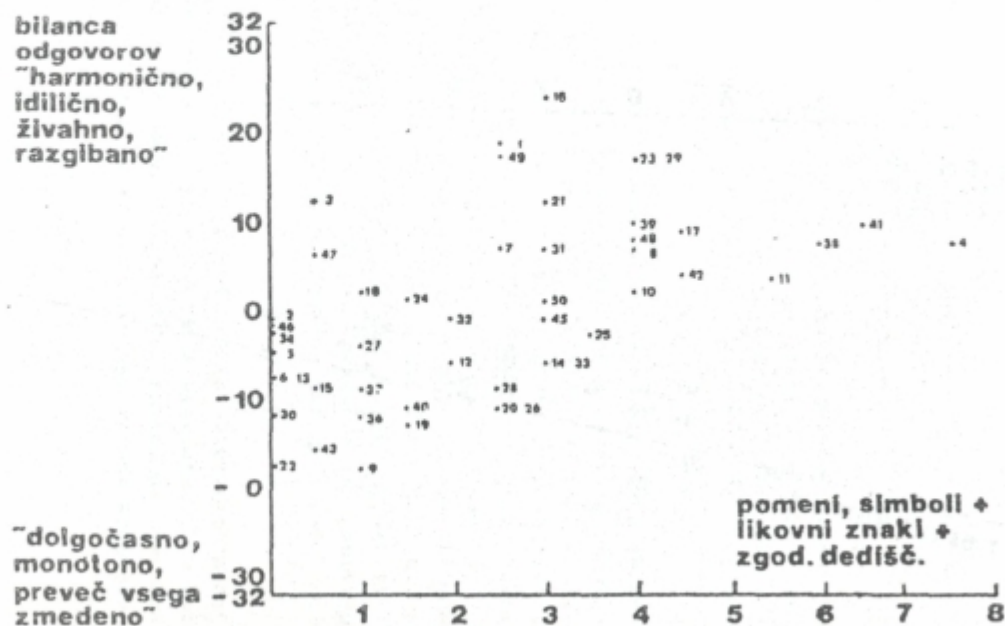
Skica 4

Za zaključek smo napravili poskus sinteze fotorobota kot združitev rezultatov za vele mesta, srednje velika in mala mesta. Pri tem se zavedamo vprašljivosti združevanja panoram, ki so po svojem merilu, gostoti, prometu, povezanosti s pejsažom itd. nadvse različna.

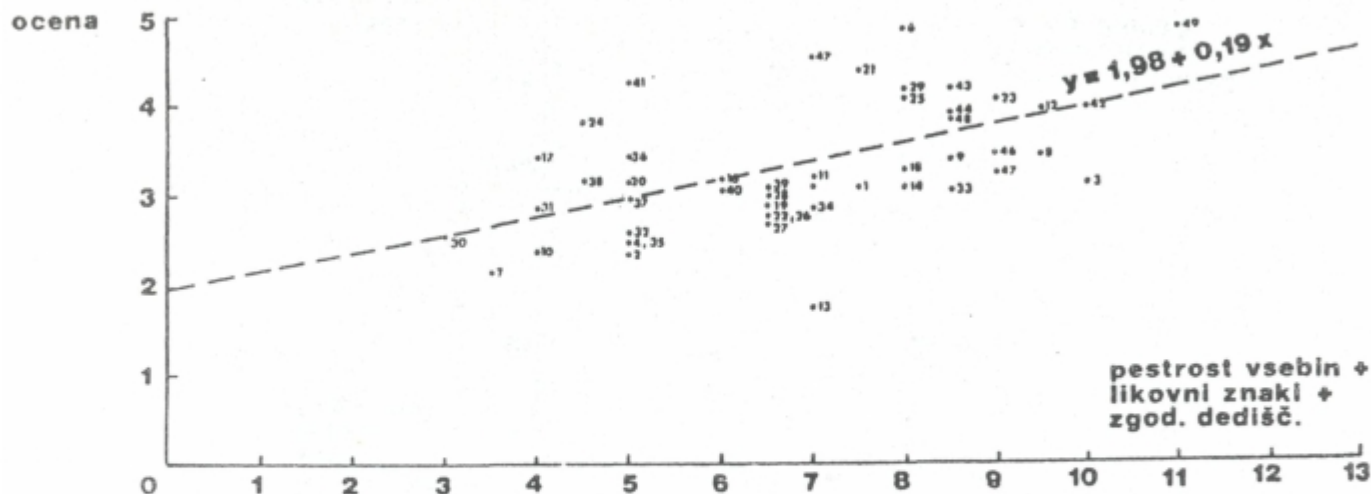
V sceni naj bi bilo 50 do 55 % grajenih struktur in skupaj s cestami, trgi 60 do 65 %. Ostalo naj bi bile naravne sestavine. Od teh delež zelenja (parkov, drevja, gozda) ne sme biti manjši od 25 %, ostalo so lahko vodne površine, oddaljena pobočja gričevja ali gora. Ugodno je, če je v sceni zgodovinska dediščina, nujno pa je, da je ta skladna z novimi zgradbami, cestami - glede višin, odmikov itd. Zgradbe naj bi imele do 4 nadstropja, le kak kvaliteten vidni poudarek bi lahko imel do največ 10 nadzemnih etaž. V veduti naj bi bili najmanj 2 od nastetih perceptivnih ali kompozicijskih značilnosti: poudarek, izrazit rob - konture, globinska vodila - gradienti, simetrija, uokvirjenost slike. Ugodno je, če ima posnetek pozitivne pomenske, simbolne ali metaforične prvine oziroma vsaj eno od teh značilnosti. K lepoti scene lahko prispeva tudi izrazita barvitost, svetilnost, kontrastnost. Nastete kvalitete se lahko tudi kombinirajo, tako da prisotnost ene kvalitete lahko nadomesti odsotnost druge. Če ima prisotnost ene od nastetih značilnosti vrednost ene točke, potem naj bi posnetek imel vsaj 7, nikakor pa ne manj od 6 točk in s tem izrazitih karakteristik.

Za zaključek navedimo še nekaj sklepnih misli. Pri mnogih panoramah se pokaže, da nasteti parametri še vedno ne pojasnjujejo v celoti tkzv. preferenčne funkcije. To pa zlasti v primerih, kjer gre za

Skica 4

Skica 4

Dva primera iz analiz za mala mesta. Bilanco odgovorov (prvi) in oceno (drugi) smo soočali s seštevkom točk, dobljenih iz raznih inventarizacij posnetka. Kažejo se pozitivne, vendar zelo šibke korelacije.

pomenske, simbolične, metaforične ali poetične prvine mestne podobe. Toda tudi te je možno do določene mere oceniti in tako korigirati osnovne variable do zadovoljivega rezultata.

Objektivnost ocenjevanja lepote nekega mesta močno zamegli tudi vnaprejanje poznavanje tega kraja, ker se takrat estetska presoja prične prepletati z vedenjem o načinu življenja, klimi, prijaznosti ljudi, življenjskih stroških, čistosti, varnosti itd. zadevnega okolja.

Kljub vsem pomislekom pa bodo take in podobne raziskave urbanistu omogočale, da oblikuje nove ansamble ali cele mestne predele na način, ki bo objektivno vodil do lepšega okolja. V vizualno degradiranih obstoječih naseljih pa bo tako planiral tiste sestavine, ki ga lahko izrazito izboljšajo (npr. več zelenja, vodno površino, vidno dominantno...). Na področju čiste znanosti pa lahko na ta način ustvarimo umetno optimalno estetsko okolje ob danih vhodnih predpostavkah (vrsta zazidave, relief, prometnice, vegetacija itd.). Nedvomno pa more in mora tudi spričo večje objektivizacije estetskih meril v urbanizmu ostati dovolj prostora za individualno umetniško kreativnost urbanistov, arhitektov ter pejsažnih oblikovalcev.

Človekova oblikovalska sinteza namreč lahko bistveno nadgradi, razširi, preseže obstoječe odnose v likovnem prostoru. Zato opisano objektivizacijo lepote razumemo zlasti kot minimalne kazalce in okvire, znotraj katerih naj se še giblje urbanistična kompozicija.

Primer velemestne panorame Ria de Janeiro, uporabljene v anketi. Veduta je bila ocenjena izredno ugodno (4,28) zaradi harmonije z naravo (22 odgovorov), razgibanosti (21 odgovorov), velikega števila prirodnih prvin (19), vendar z nekoliko pregosto pozidavo (13).

Anketa javnega mnenja o oblikovni kvaliteti urbanega okolja (primeri panorame malih mest)

Datum:

Ide in priimec:

naredi +

Ocene: 5 - izjemno lepo, 4 - kar lepo, delno mi ugaja. 3 - srednje lepo, nič posebnega.

2 - ne preveč lepo, manj ustrezno, ni mi preveč všeč. 1 - izjemno grdo, popolnoma nič mi ne ugaja.

ZAKAJ MI UGAJA

ZAKAJ MI NE UGAJA, KAJ BI IZBOLJŠAL

štev.	ocena	skladno	dovolj	pravi	razgi-	harmoni-	konflikt	brez ze-	pre-	pre-	konflikt	dolgo-	preveč	ne vem
posn.	posn.	z naravo	zelenja	odnos	bano	nično	z naravo	lenja	gosto	visoko	z starim	časno	vsega	neopre-
				do	živah-	idilič-						mono-	zmedeno	deljen
				starega	no	no						tono		ali

Primer dela anketnega lista (vprašalnika), ki so ga anketirani izpopolnjevali ob projekciji diapozitiva.

A. Pogačnik

VISUAL AND EMOTIONAL QUALITY OF SCENES AS PART OF URBAN PLANNING

Summary

In the first part of a larger research the beauty of urban scenes was tested, based on questionnaire. From 98 slides it was found out that most descriptive variables are variety of land uses, green spaces, low buildings, harmony with historical buildings, compositional, semantic and symbolic values. Mathematical foundations of these correlations give us possibility to reconstruct a "photorobot" of a beautiful city vista.